

Het Hof van Zessen

Thans Rijksmuseum van Oudheden

Voor het maken van een ontwerp voor de restauratie van den voorgevel van het Rijksmuseum van Oudheden, gelegen aan het Rapenburg te Leiden, was het noodig een onderzoek in te stellen naar de bestemming van de gebouwen, de vroegere bewoners en de wijze, waarop de oorspronkelijke gewone stadsbebouwing in den museumbouw is overgegaan. Met de gewaardeerde hulp van Mr. R. van Roijen, gemeentearchivaris van Leiden, is het gelukt eenig licht te werpen op de geschiedenis van „Het Hof van Zessen”. Hier volge dan een korte schets van de vroegere bewoners dezer terreinen.

In zeer vroege tijden werd de graaf van Holland door zijn leenheer den Keizer van Duitschland bevestigd met het genot van groote complexen in zijn graafschap gelegen gronden. Onder meer behoorden hieronder een groot grondstuk, waarop het oude Leiden later zou ontstaan. Voor zooveel deze grond ten zuiden van den Rijn was gelegen, viel hij onder de toenmalige parochie Zoeterwoude. Toen zich, ver van de kerk dezer parochie, hier aan den Rijn eene samenleving van menschen zich neerzette, werd eene afscheiding bewerkstelligd en ontstond eene zelfstandige parochie Leiden, waarvan het eerste kerkje op Zondag na Onze Lieve Vrouwe geboorte van het jaar 1121 door bisschop Godebald van Utrecht aan de apostelen Paulus en Petrus, schutpatronen der latere stad, werd gewijd. Oorspronkelijk behoorde het begevingrecht der kerk, waaronder men verstaat het recht den pastoor en de vicarissen of kapelaans

ter benoeming aan den bisschop voor te dragen, aan den graaf van Holland, op wiens grond de St. Pieterskerk is verrezen.

Het is moeilijk precies aan te geven hoever, territoriaal gesproken, de **gerechtigdheid** des graven zich zuidwaarts heeft uitgestrekt. De onmiddellijke omgeving van de kerk hoorde hiertoe ongetwijfeld, maar ook voor de verderop gelegen gronden bewaren aantekeningen de herinnering aan het feit, dat zij eens tot de grafelijke bezittingen hebben behoord. Van eene persoonlijke exploitatie door den graaf van al zijn goederen was natuurlijk geen sprake. Derhalve placht hij „gedeelten in erfhuur of erfpacht aan begunstigen uit te doen”. Een van zijn dienaren, aan wie de grafelijke familie in de veertiende eeuw groote verplichtingen had, was Gerrit Alewijnszoon, herkomstig uit deze stad, die, als, wij zouden thans zeggen, zijn kanselier, eene eerste rol in het toenmalige grafelijke staatsbestel had. Op zijne beurt verpachtte hij, Gerrit Alewijnszoon, de hem toegewezen terreinen tegen eene vaste huur, eene door de volgende eeuwen zich handhavende erfpacht.

Wanneer het eerste transport, betrekking hebbend op het grondstuk, waar het hier om gaat, van het huidige museum, wordt gevonden, n.l. in 1560, blijkt, dat het zich in de eerste helft der lôe eeuw in het bezit bevond van het bekende **geslacht** Paedts van Zandhorst en dat hierop eene erfrente ligt toekomende aan de erfgenamen van genoemden Gerrit Alewijnszoon die reeds meer dan eene eeuw geleden was gestorven.

Men dient zich, wanneer men zich afvraagt hoe de oude situatie ter plaatse is geweest, er rekenschap *van* te geven, dat in de Middeleeuwen het water

van het Rapenburg de vestgracht is geweest en dat eene stedelijke bebouwing van de kern af pleegt te ontstaan en zich geleidelijk naar buiten uitzet. Zoo was er, in dezen tijd, geen sprake van eene bebouwing langs het Rapenburg. Vóór de uitlegging naar dezen kant van de stad in 1389, op welk jaar doorgaans deze gebeurtenis, door de welvaart noodzakelijk geworden, wordt gesteld, woonden de stedelingen aan de Breestraat, de Voldersgracht of Langebrug, de Papengracht en in de verbindende tusschenstegen, al naar gelang van ieders mogelijkheden. Nog nu kan men in de laatstgenoemde gracht, in 1633 overkluisd, constateeren, dat, voordat het latere Rapenburg met den voorrang ging strijken, deze als patricische woonbuurt in aanzien is geweest. (Vgl. o.a. het perceel aan de Papengracht no. 19).

Aan de hand van deze wetenschap doet het derhalve niet vreemd aan, wanneer wij in 1560, in de aangehaalde akte, lezen, dat het huis van Paedtsop dit groote terrein niet aan het Rapenburg, doch aan de Papengracht was gelegen. Onder den opvolgenden eigenaar jonker Guido van Meetkerken bleef dit zoo en als het na dezen in 1582 opnieuw wordt verkocht, is de situatie ongewijzigd. Het wordt dan getransporteerd op de jonkvrouwen Adriana van Nassau, Johanna van Nassau, Suzanna van Etten en Anna van Lier. De akte omschrijft het perceel als eene **huizinge** met erf „**streckende** uyte Papegracht tot achter uytgaande met een poort **ende** huyskens op Rapenburch.” Hierdoor wordt bevestigd de eenmalige voorrang van de Papengracht. In 1582 rustte op het complex, naast de erfrente, eene groote hypotheek, aankomende den eigenaar van 1560 Paedts. Met de overneming van al deze verplichtingen bedroeg de

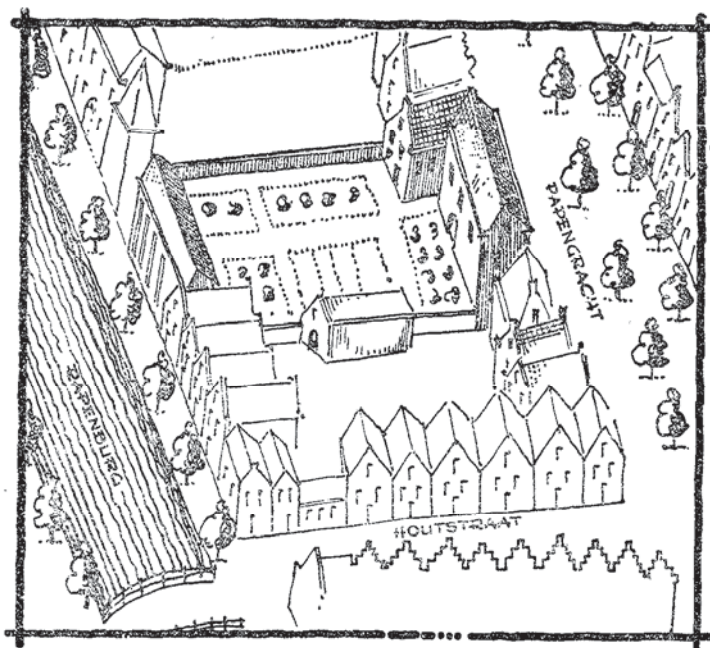
koopsom 800 gld. Borg voor de koopsters was Adriaan Mourijnszoon, rentmeester van de abdij Leeuwenhorst, tot 1574 gelegen hebbend bij Noordwijkerhout. Op afbeelding 1 vindt men het verkochte terug met de aanduiding: „De Nonnen van Ter Lee”.

Het op last van den bekenden stadssecretaris Jan van Hout opgemaakt register Vetus (**secr. arch.** no. 6789) noemt dit perceel eveneens als aan de Papengracht gelegen; de huurwaarde ervan werd op 32 gld. gesteld, aldus geboekt: „Joncvrouwe Adriana van Merwen huysinge es getaxeert op 32 gulden” (Adriana van Merwen, andere naam, waaronder de Nassau’s veelvuldig voorkomen ¹⁾). In 1590 kochten de drie eerstgenoemde Jonkvrouwen hunne medegerechtigde Anna van Lier uit, die dan vermeld wordt gehuwd te leven met jonker Wolfert van Borssele. Ook dan is er aan het Rapenburg alleen sprake in de akte van een poort met „huyskens”. Nadat genoemde Adriana van Merwe of Nassau in 1592, Johanna van Nassau in 1611 en Cornelia van Nassau in 1616 waren gestorven, bleef Suzanna van Etten voor $\frac{1}{2}$ in den eigendom gerechtigd. Haar erfgenamen droegen dit aandeel over op jonker Verus van Cats (1637); eveneens deed dit de erfgenaam van de drie genoemde adellijke dames Nassau, zoodat genoemd heer, zich noemende „heer van Bruelis, Capelle en Biesselingen” het volledig bezat. Reeds spoedig deed hij het complex van de hand. Eind 1637 mocht **Gillis van Heussen** Steffensz., heer van Torenvliet onder Valkenburg, zich eigenaar noemen. Hij be-

---

1) Zie het onderhoudende artikel van W. J. J.C. Bijleveld in het *Leidsch Jaarboekje* van 1944, getiteld: „*Van het Vrouwtje van Mechelen*”, dat hare jeugd in Leiden doorbracht en er ook hare laatste rustplaats vond, (blz. 116-125).

taalde er f 11790.— voor. In zijn hand blijft het langeren tijd, tot zijn dood in 1663. Dan verkoopen zijn erven het aan mr. Hendrik van der Willigen, bewindhebber der Oost-Indische Compagnie voor f 25000.—, waaruit ook te zien valt, dat uitbreiding en verbeteringen moeten zijn aangebracht en dat welvaart heerschte. Het is omstreeks dezen tijd, dat de bekende kaartteekenaar Hagen onze stad in beeld bracht en waarop het Hof van Zessen, als hiernevens is gereproduceerd, voorkomt (afb. 2). Spoedig echter

Afbeelding 2.

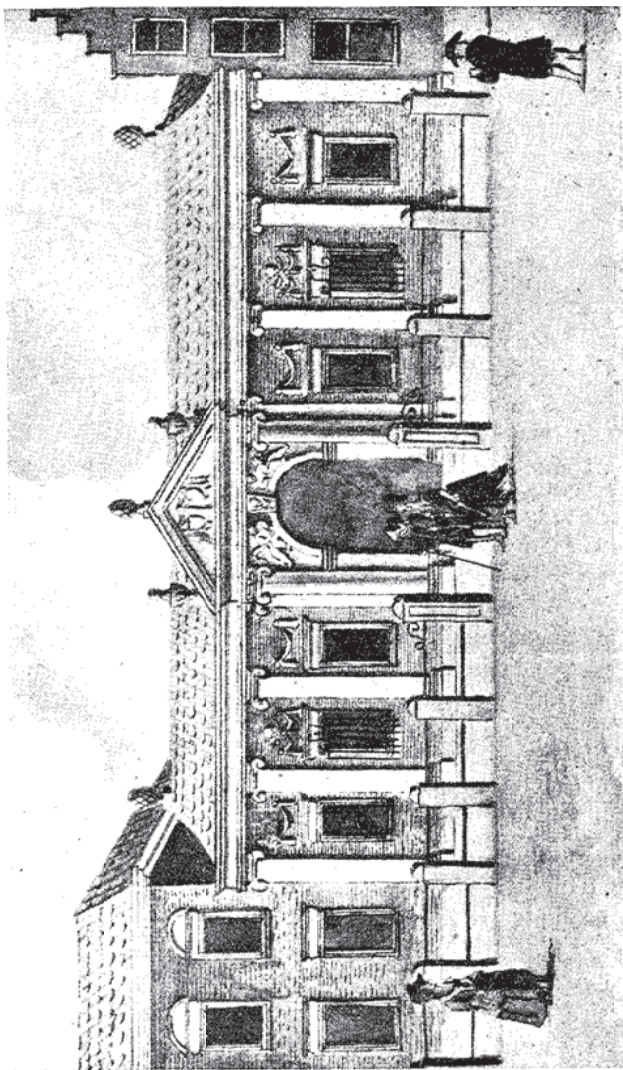
Schets van het bedoelde gedeelte ontleend aan de kleine kaart van Hagen c. 1670.

gaat het bergafwaarts. Als het huis in 1677, na's mans dood, van de hand wordt gedaan, gaat het voor f 16750.— over in handen van den koopman Justus Gijs. Deze behoudt het tot 1708. Dan wordt voor f 14000,— het lid van de vroedschap mr. Daniel van Alphen Simonsz. eigenaar. Van dezen vererft het op zijn eenig kind Beatrix, vrouw van mr. Adriaan van Assendelft, een bekend Leidsch patriciër, o.a. burgemeester van Leiden; in 1728 krijgt mr. Adriaan van Assendelft het bij legaat. Bij scheiding van diens boedel gaat het huis op 6 November 1754 over aan Bartout Adriaan van Assendelft; vervolgens op diens weduwe verervend Maria Elisabeth Nolthenius. Tijdens dezen bezitter werd de situatie in 1788 aan de zijde van het Rapenburg vereeuwigd (afb. 3). Het gedeelte links met verdieping is het huis, waarvan de kaart van Van Dulmanhorst (zie afb. 1) weergeeft, dat het in zijn tijd behoorde aan Anna Jansdr., weduwe Louris Symonsz. goutslager. Van haar rechtverkrijgenden kocht Gillis van Heussen Steffensz. op 29-12-1639 het bij zijn groot bezit bij. Van dezen Van Heussen is zonder twijfel de opdracht tot den bouw van het verder afgebeelde uitgegaan, hetwelk het bonboek met midden 17e eeuwse hand beschrijft als „Seigneurs Gillis van Heussen Steffenszoons poort ende galerie”.

Door den snellen groei van den boekenschat van de Universiteitsbibliotheek, speciaal veroorzaakt door de vele legaten van hoogleeraren, was de toestand aldaar in het eind van de 18e eeuw onhoudbaar geworden. Ten slotte besluiten Curatoren der Academie op 20 April 1801 ten behoeve van de bibliotheek de behuizing aan de Papengracht, laatstelijk bewoond door de weduwe van Assendelft, met het daaraan-

grenzende perceel aan te **koopen**. Dit geschiedde tegen f 8000.— & f 1600.—. Verder besloten zij het pand Assendelft, door de executeurs voldoende ontruimd, in oogenschouw te nemen op een nader door hen bepaalden dag, terwijl zij voorts van beide perceelen eene behoorlijke grondteekening deden vervaardigen door den architect Warendorp. Hoe dit werkstuk uitviel is niet bekend; echter lezen wij op 1 Juni 1801, dat de huizen aan de **Houtstraat**, gelegen naast de nieuw aangekochte panden op de **Papéngracht**, behoorende aan Pieter Bindervoet en de wed. Willem Muldert, voor c. f 3000.— à f 3200. — zouden worden bijgekocht. In **October** 1803 vermelden de resolutiën van Curatoren der Universiteit de openstelling van de bibliotheek voor het publiek, waaruit blijkt hoe anders men toentertijd leefde dan nu. De toegang stond open Woensdag en Zaterdag van 12 uur tot 2 uur en verder niet. Op den eerstgenoemden dag konden tevens geraadpleegd worden de werken „in het groote huis op de **Papegragt**” geplaatst, van welke berging een tijdgenoot Cuvier, die het in 1809 bezocht, als een ernstig bezwaar noemt, dat het hulpgebouw tevervan het hoofdgebouw **der Bibliotheek** was gelegen en te vochtig was om de folianten tot een duurzaam verblijf te kunnen strekken. (Zie Dr. G. D. J. Schotel: *De Bibliotheek der Hoogeschool te Leyden, Eene historische schets*, 1866, blz. 42).

Ook voor andere doeleinden bleek het oude Hof van Zessen van nut. Toen in 1807 menige **college-** of studeerkamer in de omgeving van het terrein van de ramp een weinig geschikt onderkomen bood, viel van zelf de aandacht op de localiteiten van het Hof. **Zoo** was o.m. prof Wytténbach door den nood gedwongen naar zijn buitenverblijf onder Oegstgeest

Afbeelding 3.

„Het Hof van Zessen“ 1788, naar het origineel no. 28311 uit de^r prenten
verzameling in het Gemeente-archief.

gegaan en verzocht Curatoren hem de beschikking te geven over 2 localiteiten in het Hof van Zessen. Waaraan Z. H. Geleerde het verzoek vastknoopte om tevens hem het gebruik van een rijtuig ad vier gulden per collegedag te vergoeden !

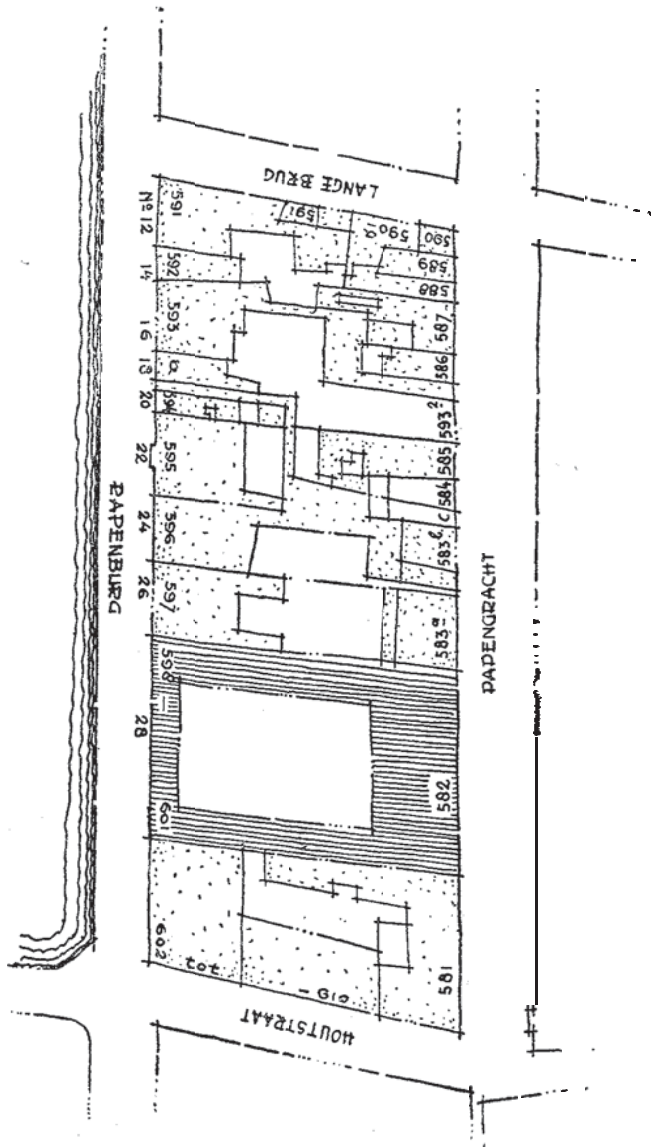
Van 1815 tot aan den bouw van het Museum van Natuurlijke Historie (1900-1914) heeft „Het Hof van Zessen” met de daaraan gegeven uitbreiding dienst gedaan tot berging van de *verzameling* naturaliën. In het archief van Curatoren komt n.l. eene begrooting voor van **Brugmans** van de kosten, te maken voor het opbergen van het kabinet van Naturaliën uit Parijs aangebracht, in het Hof van Zessen en een overzicht van de verrichte werkzaamheden, waardoor wij ons een oordeel kunnen vormen omtrent den *omvang* van de verzameling. **Brugmans** (brief van 17 Nov. 1815) is van oordeel, dat de beschikbare plaatsruimte, mits daarvoor ingericht, wel voldoende zal zijn. Groote veranderingen in het gebouw zijn niet noodig, wel kleine reparaties: **Brugmans** herinnert 31 Maart 1817 aan den brief van 16 December 1815, waarin hij de aankomst van het kabinet meldt en schrijft: „van het oogenblik af aan tot op dezen dag, heb ik ai den tijd, welke eenigszints ter mijner beschikking was, besteed om aan dezen last te voldoen. Met overleg van UEd: Gr: Achtebare zijn de volstrekt nodige doch tevens de minst kostbare veranderingen in het huis zelf gemaakt; ter berging van onzen voorraad zijn 81 kasten, 50 stolpen met glas gedekt en 300 soortgelijke dozen vervaardigd geworden” 1),

---

1) Zie Dr. Agatha **Gijzen: 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie.**

In 1818 is, volgens aantekeningen in het archief van het Museum van Oudheden, het Hof van Zessen, ook al zij het gedeeltelijk, bestemd voor de verzameling der Antieke en Pleisterbeelden. Zoo lezen wij in de Memorie voor Prof. Reuvens: „Na het zoogenaamde kleinauditorium als een der voorgestelde verblijven, tot plaatsing der antieken — onderzocht te hebben, is gebleken, dat hetzelfde gedeekt is door steenen verwulven welke niet kunnen worden weggebroken, alzo onmiddellijk op dezelve de leggers en vloeren der grote Senaat en Pedelskamer rusten, en alzo hier door hungeheele bestaan en vermogen zoude worden weggenomen. En al ware het, door meerdere lichtkozijnen in het zelve te stellen (dat echter niet dan met groote kosten zoude kunnen geschieden) van beter en meerder licht te voorzien. Hiertoe zoude aan de aandacht van H. H. Curatoren kunnen worden voorgesteld, 'de huizen in de Houtstraat, zijnde in de nabijheid niet alleen maar zelf eenigszints verbonden aan het Museum of Hof van Zessen, 't welk mogelijk wel eene rede zoude kunnen zijn waarom deze boven een andere Plaats te verkiezen is.”

Volgens het rapport van de Commissie, ingesteld bij K. I? van 10 Juli 1877, aan wie was opgedragen „het instellen van een onderzoek naar en het uitbrengen van een verslag aangaande de inrigting van buitenlandsche musea van Natuurlijke Historie in verband met de voorbereiding van de stichting van nieuwe gebouwen voor 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden” werd het Hof van Zessen aan de Papengracht in 1820 hiertoe bestemd; op blz. 69 wordt vermeld, dat in 1826 de vleugel langs de Houtstraat (hoek Rapenburg) tot stand kwam,

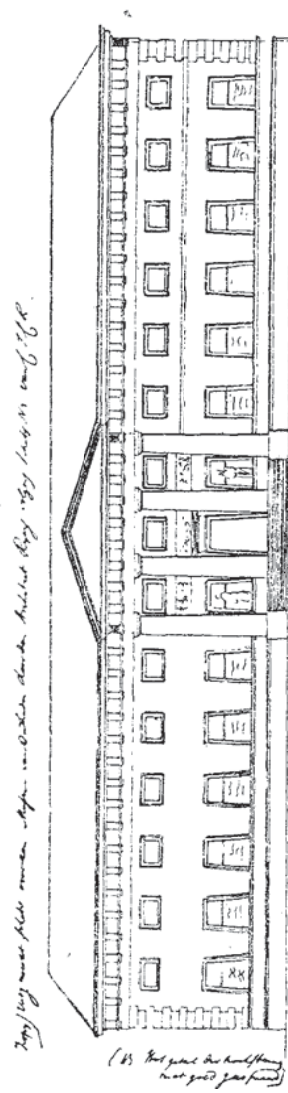

Afbeelding 4.
 De bebouwing van bedoeld stadsdeelte, ontleend aan de oudste kadastrale kaart met de daarop
 voorkomende oude nummering **correspondeerende** met de registers van brandspuit- en haard-
 stedengeld 1815 in het archief der gemeente.

en dat in 1856 op het middengebouw een tweede verdieping werd aangebracht.

In het archief van het Museum van Oudheden vond ik bij „Museumplannen 1818—1890” een bestek genummerd I en II, betrekking hebbende op de verbouwing van het Hof van Zessen van 1818-1820. Bestek I is bestemd voor het Museum van Oudheden en Bestek II voor het Museum van Natuurlijke Historie; volgens deze omschrijving kunnen wij aannemen dat, nadat de vergrooing in 1820 tot stand kwam, beide musea in het Hof van Zessen zijn ondergebracht. Voor de uitbreiding moeten de perceelen met de nummers 598 tot en met 601 (afb. 4 en afb. 1) vóór October 1819, doch na 1815, waarin zij nog in de stedelijke registers ten name van particulieren voorkomen, door Curatoren der Universiteit zijn aangekocht. Voor de uitbreiding van de Houtstraat waren de perceelen in Wijk IV met de nummers 605 tot en met 608 vermoedelijk in het bezit van Curatoren. Volgens den door mij gevonden brief met schetsontwerp afbeelding 5 in het archief van het Rijksmuseum van Oudheden van Architect J. G. Reyers. (Raming f 250000.—) werd nog in December 1826 over een nieuw Museum van Oudheden onderhandelde. Naar aanleiding daarvan kunnen wij het tot stand komen van den vleugel langs de Houtstraat op ongeveer 1828 stellen. Bovengenoemde schets is met een brief van 5 December 1826 uit 's-Gravenhage verzonden met de schuit van 9 uren aan J. C. J. Reuvens, Professor te Leiden.

Van Professor Reuvens is een brief van Februari 1824 met eene schets van den plattegrond, begane grond en verdieping van genoemden vleugel in het archief van het Museum van Oudheden bewaard,

Afbeelding 5.

Schetsontwerp van 1826 van den voorgevel van een nieuw Museum van Oudheden.

waaruit blijkt, dat de ruimte Reuvens voor zijn museum toegewezen in 1820, te klein bleek te zijn. Hier volgt een uittreksel van het belangrijkste gedeelte van Bestek I en II, betrekking hebbende op de verbouwing van het Hof van Zessen 1818-1820, waaruit zal blijken, dat (zie art. 1 en 20 Bestek 11) van het mooie poortgebouw (afb. 3) de prachtige ingang, de zes kozijnen met de zich daarboven bevindende guirlandes en het geprofileerde plint enz. zonder de minste eerbied voor de historie of gevoel voor schoonheid, zijn weggenomen.

I

BESTEK EN CONDITIËN, naar welke de Ed. Gr. **Achth. Heeren** Curatoren der Hooge-School van Leyden, onder nader Approbatie van Zijne Excellentie den Minister, voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, voornemens zijn, bij Publieke Besteding, den Minstinschrijvende, of **Eerst-**mijnende, in een massa, aan te besteden, het **amoveeren** van vier Huizen, staande in de Houtstraat binnen de stad Leyden, benevens het weder maken en opbouwen van een nieuw **locaal**, ter plaatsing van de verzameling der Antieke en Pleisterbeelden, met de Leveranciën van alle daartoe vereischte Materialen en Bouwgereedschappen, nader bepaald en omschreven in de volgende artikelen.

SPECIALE CONDITIËN.

Artikel 1.

De Aannemer zal de vier Huizen, staande in de Houtstraat, en geteekend Wijk IV, No. 605, 606, 607,

en 608, voor zooverre dezelve zijn afgeteekend en aangewezen zal worden, tot de grond moeten afbreken enz.

GENERALE CONDITIËN.

Artikel 9. Tijdsbepaling.

De Aannemer zal gehouden zijn, aanstonds, na de bekomen approbatie der Besteding, te beginnen met het afbreken en ontruimen der oude gebouwen, het daardoor veroorzaakte open terrein met de noodige beschotten afzetten enz.; dat de fondamenteen voor het nieuwe gebouw tot de hoogte der begane grond zijn opgewerkt, voor of op den 15 October 1819; zullende het geheele werk moeten afgemaakt zijn en in order worden opgeleverd voor of met den 1 October des jaars 1820.

II

BESTEK EN CONDITIËN, naar welke de Ed. Gr. Achtb. Heeren Curatoren der Hooge School van Leyden, onder nader Approbatie van Zijne Excellentie den Minister, voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, voornemens zijn, bij Publieke Besteding, den Minstinschrijvende, of Eerst-mijnende, in eene massa, aan te besteden het amoveeren van eenige oude Gebouwen, staande aan het Rapenburg binnen de stad Leyden, gedeeltelijk uitmakende het gebouw, bekend onder den naam van het Hof van Zessen; benevens het weder maken en opbouwen van een nieuw **Locaal**, ter plaatsing van

het Museum van Natuurlijke Historie, met de Leveranciën van alle de daartoe benoodigde Materialen, Bouwgereedschappen en Arbeidsloonen, nader bepaald en omschreven in de volgende Artikelen.

N.B. DE GENERALE CONDITIËN, welke ook op dit Bestek van kracht en applicatie zijn, zijn te vinden, hier voor bij het Bestek voor het Locaal ter plaatsing van de verzameling der Antieke en Pleisterbeelden, en worden gehouden hiervoor te zijn geinsereerd.

SPECIALE CONDITIËN.

Artikel 1.

De Aannemer zal de oude Gebouwen, staande aan de beide zijden van de voorgevel aan het Rapenburg, voor zooverre die zijn afgeteekend en nader zullen worden aangewezen; welke zijn, aan de zijde van de Langebrug het gebouw bekend met de naam van koetshuis, paardenstal, en oude keuken, tot aan het binnenplaatsje achter de groote zaal, zamen uit de voorgevel gemeten eene lengte van nagenoeg 98 voeten, breed $21\frac{1}{2}$ voeten en aan de zijde naar de Houtstraat een woonhuis, de scheidsmuur en verdere getimmerten over 2 plaatsen, tot aan en met de achterkamer van het huis bewoond door Mejufvrouw van Langen, en het achterste gedeelte van het daar nevenstaande huis, tot aan of tegen het Hof van Zessen, zijnde uit de voorgevel gemeten eene lengte van nagenoeg 88 voeten en breed $17\frac{1}{2}$ voeten, tot de grond toe moeten afbreken, en geheel ontruimen; vervolgens de kap en het bovenste gedeelte van het tegenwoordige Beelden-Kabinet, aan de zijde

naar de plaats, tot op het architraaf, dat op de pilasters legt, en aan de zijde naar het Rapenburg of de straat, tot op $15\frac{1}{2}$ voet uit de grond, of wel tot onder en met de Kapiteelen der Pilasters, moeten afbreken; het wulf, boven den'in- of doorgang geheel moeten wegnemen, de *kozijnen en ornamenten* uit de gevel moeten wegnemen en digtstoppen, en veranderen naar aanleiding der teekening (die ik helaas niet heb kunnen vinden).

Artikel 6. Pannendak.

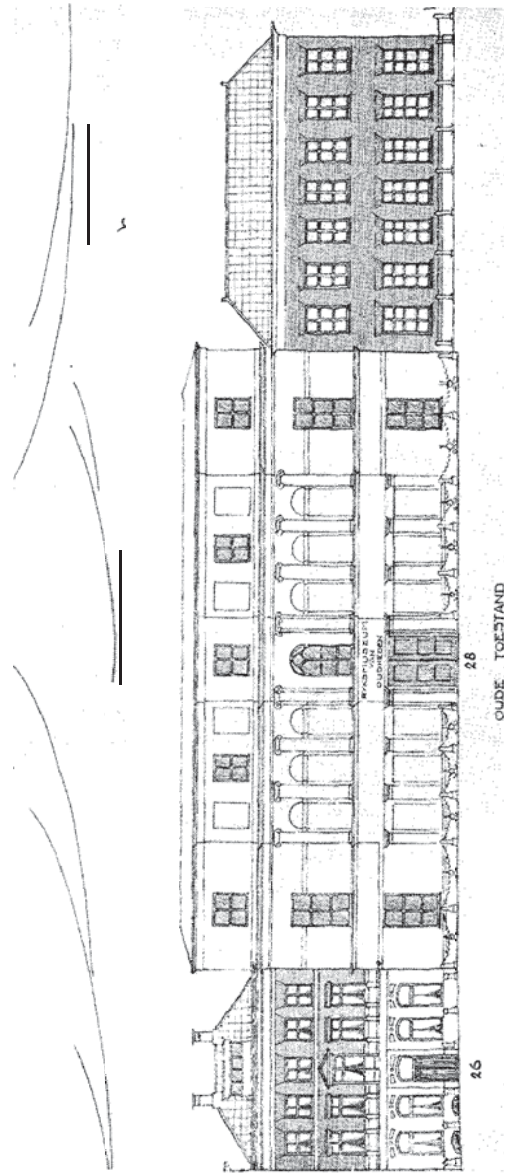
De kap naar behoren betingeld en **gelat** zijnde, zal de Aannemer *de voorzijde naar het Rapenburg*, als ook de drie zijden naar de binnenplaats en alle de afgespannen of zoogenaamde wolfenden, moeten dekken met de beste blaauwe Rijnsche pannen.

Artikel 20. Verandering der voorgevel.

De voorgevel aan het Rapenburg, voor zooverre dezelve volgens aanwijzing moet blijven staan, zal naar aanleiding der teekening veranderd moeten worden, als: *de kolommen aan de beide zijden van den ingang zullen geheel moeten worden weggenomen*, en het oude plint geheel worden uit- of weggebroken, vervolgens in zijn plaats worden gesteld een blaauwe-**steenen plint**, breed 2 voet 4 duim, en dik, dat hetzelfde $1\frac{1}{2}$ duim voor de pilasters uitkomt, en genoegzaam onder of in het metselwerk digt kan werken, zijnde 6 duim, en lang als de geheele uitgestrektheid van dit werk, dan in plaats der weg-

gebrokene kolommen stellen 2 vlakke biksteen
of **Bentemer** pilasters, dik en breed als de anderen,
onder alle deze pilasters op voornoemd plint te
stellen dito bazementen, $\frac{3}{4}$ duim voor en buiten
de pilasters uitkomende, en, na de *beelden en
verdere ornamenten boven den ingang en uit den
gevel weggebroken te hebben*, op de pilasters stellen
de *noodige kapiteelen* van bik- of **Bentemer** steen,
naar aanleiding der teekening; genoemde in- of
doorgang, op deze pilasters te sluiten of te dekken
met een eiken bint of **latij**, zwaar en lang als noodig
bevonden en nader zal geoordeeld worden; in het
midden der breedte van de nieuw op te metselen
zijvleugels te stellen, op gelijke hoogten boven de
vloer, als de kozijnen aan de plaats, twee **schuif-**
kozijnen met ramen en blinden voorzien, hoog $10\frac{1}{2}$
voet, breed 6 voet, op **steen**en dorpels, of in alles
gelijk aan de zoo even genoemde kozijnen aan de
plaats; boven deze kozijnen, en de te voren genoemde
kapiteelen, het nieuwe metselwerk gelijk op te
werken tot de hoogte van 19 voet boven het
gestelde peil, alles naar aanleiding der teekening;
vervolgens langs de geheele uitgestrektheid der
gevel in en op dezelve, en met genoegzame **vast-**
gegoten blinde ankers voorzien, te werken een fraai
bewerkte cordonlijst van **blauwe** Socijsche of
Bentemer steen uit den afbraak, zwaar 8 à 12 duim,
lang 42 voeten; en 8 à 16 duim, lang 70 voeten,
waarvan het profiel nader zal worden opgegeven;
op deze lijst van gemetselde steen te maken een
plint, breed 7 duim of 4 lagen, aan te leggen als
tot het opmetselen der pilasters en nissen tusschen
dezelve, naar aanwijzing der teekening, zal vereischt
worden; in het opmetselen van dit werk zullen de

Afbeelding 6.
Museum van Oudheden, oude toestand naar eene **pentekening** van Leo
K. Zeldenrust in het Gemeente archief van Leiden (1938).

lijstjes op het plint, welke onder de pilasters komen en van bik- of Bentemer-steen gehouden moeten worden, elk met één daarin vastgegoten anker voorzien, worden vastgewerkt; dan de kapiteelen of deze pilasters (die uit de afbraak voorhanden zijn, kunnende gebruiken) van Bik- of Bentemer-steen, naar de order gehakt, gesteld en vastgemaakt zijnde naar behooren met blinde ankers, of in de muur gewerkte koppelijzers.

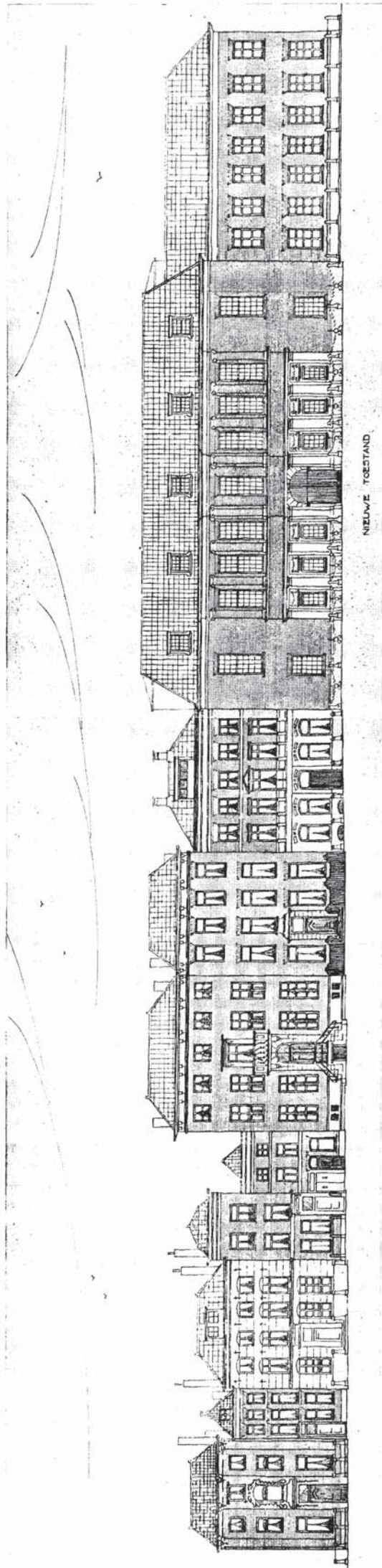
DE VOORGEVEL.

Uit eene vergelijking van de afbeelding no. 3 (Hof van Zessen 1788) met de gevelpartij, zooals die op afbeelding 6 is geteekend, valt te zien, dat mede in den nieuwen toestand van 1820 (zie art. 1 van Bestek II) de vroegere ter weerszijden gelegen gebouwen zijn opgenomen; links bood het perceel Anna Jansdr., weduwe Louris Symonsz; goutslager, bekend onder den naam van koetshuis enz. hiertoe gelegenheid, hetwelk van 1639 af met het Hof van Zessen in één hand had behoord. Ter rechterzijde kon dit door verwerving van de perceelen 598—601 (waarvan een perceel bewoond door mejuffrouw van Langen), die boven zijn genoemd.

Men kan uit bedoelde vergelijking tot deconclusie komen, dat de architect bij het ontwerpen van den gevel aan het Rapenburg (wat betreft de middenpartij) geïnspireerd is geweest door de galerij (met verwaarloozing van de poort) van het oude Hof van Zessen; vandaar de voortzetting van de pilasters en nissen van de verdieping. Het is van belang, dat de in art. 1 van Bestek II beschreven breedte van $21\frac{1}{2}$ voeten voor den linkervleugel en eene breedte van $17\frac{1}{2}$ voeten voor den rechternvleugel, gemeten uit de

buitenste zandsteenen pilasters van het oude Hof van Zessen, op enkele centimeters na, overeenkomt met den tegenwoordigen toestand. Uit bovenstaande gegevens, ontleend aan het rapport en Bestek II, is het bewijs geleverd, dat in 1820 bedoeld front van het Hof van Zessen (en aanbouw van de vleugels) met eene verdieping is verhoogd en over de geheele breedte (lengte) een kap is aangebracht. Het schijnt echter uitgesloten, dat al de perceelen 598–601 (zie afb. 1) in den rechtervleugel van de gevelpartij 1820 (naar de zijde van de Houtstraat) zijn verwerkt. Verder moet men de mogelijkheid niet uit het oog verliezen, dat de rooilijn van de Houtstraat in 1826 of 1828 is uitgelegd, waardoor het gebouw (naast het front van 1820) met 7 raamkozijnen langs het Rapenburg uitgebreid werd. Wat met de vier genoemde perceelen, (598 tot en met 601), precies is gebeurd, viel bezwaarlijk na te gaan. In 1792 werd 598 voor f 1700.— getransporteerd, no. 599 in 1806 voor f 350.—, no 600 in 1812 voor f 400.— en no. 601 in 1807 voor f 410.—, alle aan particulieren. Naar uit het bestek van 1820 blijkt waren zij toen reeds voor het museumdoel aangekocht; hoe deze nummers naderhand op de oude kadastrale kaart in het gemeentearchief (prentverzameling no. 326, wijk 4) op de gansche oorspronkelijke museumfront zijn overgebracht, is niet duidelijk geworden.

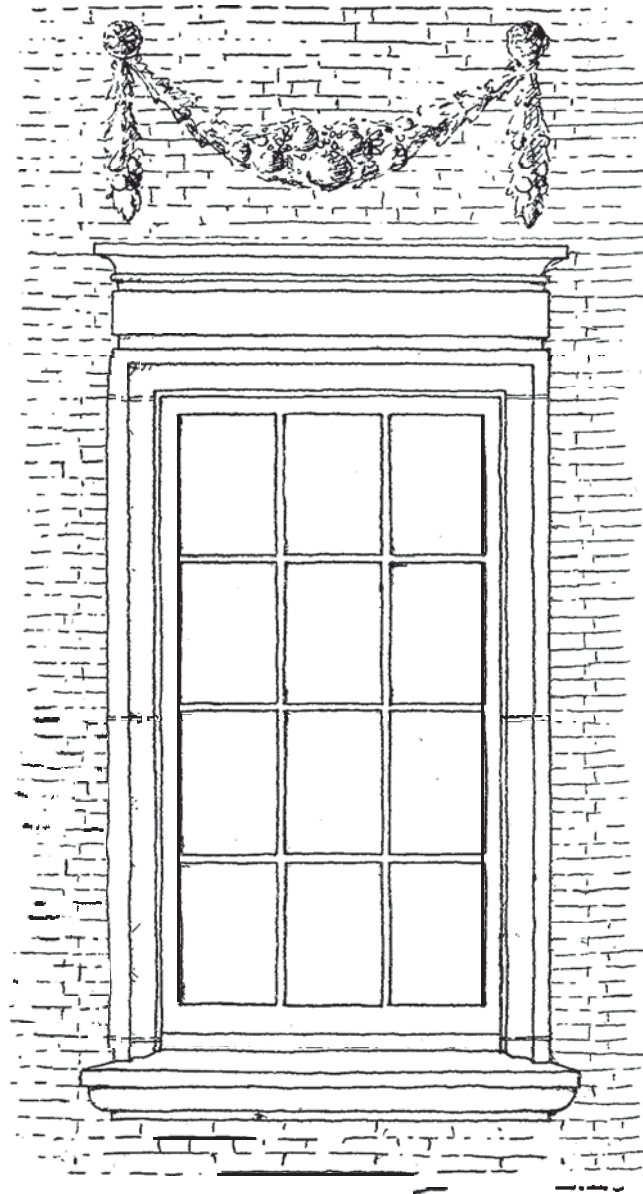
Wij mogen dit beknopte overzicht van het ontstaan en den groei van het Rijksmuseum van Oudheden uit het oude „Hof van Zessen” besluiten met er onze voldoening over uit te spreken, dat de voor-gevel van het Museumgebouw thans ontgaan is van de ontsierende stuclaag, die men vermoedelijk omstreeks 1856 heeft aangebracht. Het hierbij op af-

Afbeelding 7.

Ontwerp van de restauratie van den voorgevel van het Rijksmuseum v. Oudheden met de gevels langs het Rapenburg tusschen Langebrug en Houtstraat.

Afbeelding 8.
Kozijn met guirlande van de middenpartij van den voorgevel:
uitvoering in zandsteen.

beelding 7 ¹⁾ weergegeven ontwerp, met de uitvoering waarvan thans reeds een aanvang is gemaakt door het inzetten van de hierbij behorende 6 lichtkozijnen (zie afb. 8), geeft een indruk van het streven om de fraaie architectuur van het „Hof van Zessen” in den voorgevel van het Rijksmuseum van Oudheden weer tot haar recht te doen komen.

Met het oog op de inrichting van de museumzaal op de tweede verdieping bleek het gewenscht nog een tweede plan (afb. 9) in te dienen, waarbij een kap met atique is aangebracht. De schrijver hoopt echter, dat het mogelijk zal zijn toch tot uitvoering van het eerste plan over te kunnen gaan ²⁾. Bij verschijning van dit artikel is de beslissing daarover nog niet gevallen.

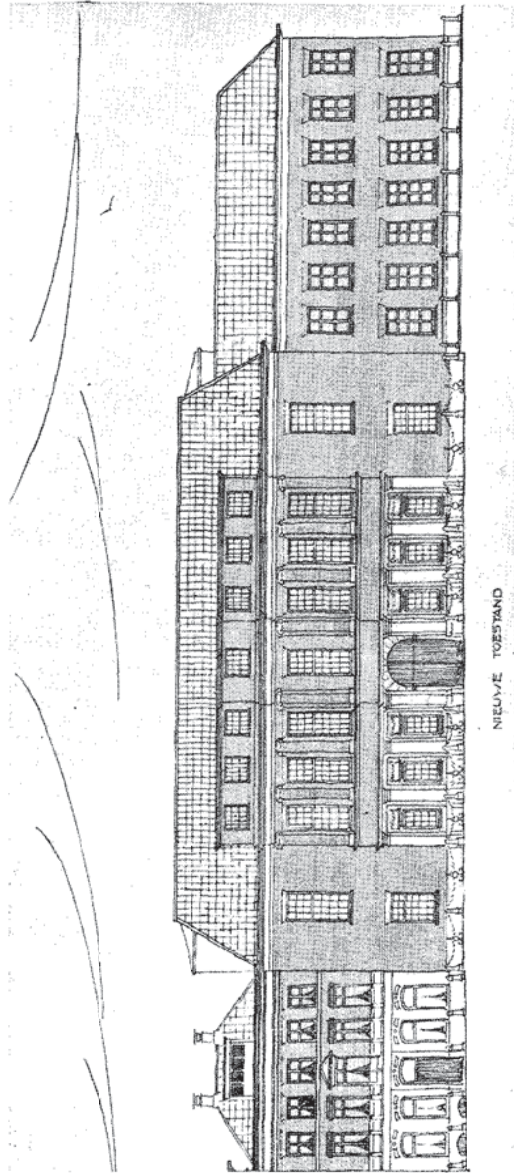
Leiden, September 1945.

C. J. KORTENBACH.

---

¹⁾ Zie afbeelding 7 voor pag. 91.

²⁾ Met den schrijver hoopt het Bestuur van Oud-Leiden dat Plan 1 toch nog uitgevoerd zal worden.

Afbeelding 9.

Ontwerp (2e Plan) van de restauratie van den voorgevel van het Rijksmuseum van Oudheden.

